

1321) adlı çalışmaları bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “atı” md.; *Li-sânü'l-‘Arab*, “atı” md.; *et-Ta’rifât*, “Mâhiyyet” md.; Ahmed b. Hanbel, *er-Red ‘ale’z-zenâdika ve’l-Cehmiyye* (‘Akâ’idü’s-selef içinde), s. 64-68, 73; Buhârî, *Halku ef‘âli’l-‘ibâd*, Beyrut 1404/1984, s. 7-8; Osman b. Saïd ed-Dârimî, *er-Red ‘ale’l-Cehmiyye* (nşr. Bedr b. Abdullah el-Bedr), Küveyt 1416/1995, s. 131, 202-203, 209; Hayyât, *el-İntisâr*, s. 92; Eş‘arî, *Makâlât* (Ritter), s. 484-488; Mâtürîdî, *Kitâbü’l-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 46, 102, 159, 161; Fârâbî, *el-Medînetü’l-fâzıla* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1986, s. 46-51; Ebû’l-Hüseyn el-Malatî, *et-Tenbîh ve’r-red* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Bağdad-Beyrut 1388/1968, s. 96-97, 112, 115-116, 118-119, 125-130, 140; İbn Sinâ, *en-Neçât*, Kahire 1357/1938, s. 228-229; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, V, 241-243; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), II, 3-5, 235; a.mlf., *Nihâyetü’l-ikdâm fi ‘ilmi’l-keâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, s. 123-130; Beyhâkî, *el-Esmâ’ ve’s-şifât*, tür.yer.; İbn Teymiyye, *Mecmû‘atü’r-resâil*, I, 435; a.mlf., *Mecmû‘u fetâvâ*, V, 20-22; VI, 33-34; XIII, 80-81; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü’l-lehfân* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1395/1975, II, 268; Muhammed b. Halife b. Ali et-Temîmî, *Makâletü’l-ta‘îl ve’l-Ca‘d b. Dirhem*, Riyad 1418/1997, tür.yer.; W. Montgomery Watt, “Djahm b. Şafwân”, *EP*² (İng.). II, 388; a.mlf., “Djahmiyya”, a.e., II, 388.

MUSTAFA SINANOĞLU

MUÂVAZA (المعاوضة)

Karşılıklı bedelleri değişme veya konusu böyle bir değişim olan akidler anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “bir şeyin karşılığında başka bir şeyi vermek veya almak” anlamına gelen **muâvaza** kelimesi, fıkıh terimi olarak iki bedelin (ivaz) değişimini veya konusu böyle bir değişim olan akidleri ifade eder. Taraflardan her birinin bedel almasını belirtmek üzere **i’tiyâz** terimi kullanılır (ayrıca bk. **İVAZ**).

Fıkıh literatüründe hukukî muameleler işlevleri bakımından temlikât, itlâkât ve iskâtât şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulduğu gibi iki taraflı olanlar (akidler) için her bir tarafın bedel alıp almamasına göre muâvazât ve teberruât şeklinde de bir ayırım yapılır. Bunlardan mübâdele işlevi görenleri muâvaza, karşılıksız kazandırma işlevi görenleri teberru diye nitelenir. Muâvazât terimi zaman zaman nikâh ve muhâlea gibi borçlar hukuku çerçevesi dışında kalan hukukî tasarruflar için de kullanıldığından bazı müellifler, sırf malî hakların mübadelesine aracılık

eden akidleri belirtmek üzere “el-muâvazâtü’l-mâliyye” tabirine yer verirler. Bunların önemli bir kısmı, malların ayn veya menfaatlerinin mülkiyetini değişme işlevi gördüğünden temlikât grubu içinde yer alır. Bazı eserlerde muâvazât mahza ve gayr-i mahza şeklinde bir ayırma tâbi tutulur; bunlardan ilki her iki tarafın, ikincisi sadece bir tarafın malî bedel ödediği durumları ifade eder (*Mu.F*, V, 230-231; XXXVIII, 187).

Bey’, mukâyeda, sarf, selem, istisnâ’, icâre, cuâle, bedelli sulh, taksim (kısmet), tehâruc ile müzâraa, müsâkât ve mugârese gibi ortaklık türleri muâvaza akidleri arasında sayılmıştır. Öte yandan mülkiyetin veya kullanma hakkının karşı tarafa bedelsiz aktarımını sağlayan hibe, âriyet ve karz gibi akidler teberruât grubu içinde yer alır. Çift karakterli bazı akidler ise başlangıç itibariyle teberru, sonuç itibariyle muâvaza niteliği taşır. Zira bu tür akidler başta kazandırıcı bir nitelik arzederken neticede bir iade veya bedel ödeme yükümlülüğünü öngörür. Diğer taraftan fakihlerin çoğunluğu, bir zararı giderme amacıyla meşrû kılınan şüf’a hakkı gibi haklar karşılığında ivaz alınmasını câiz görmez; Mâlikîler’e göre ise bunda sakınca yoktur (İbn Nüceym, s. 212; Buhâtî, III, 401; *Mu.F*, V, 232).

Akidlerin muâvazât ve teberruât şeklindeki ayırımı bir kısım mezheplerde özel bir öneme sahiptir. Muâvaza akidlerinde kural, kabz şartı aranmaksızın tarafların karşılıklı rızasıyla akdin tamam olmasıdır. Meselâ satım sözleşmesinde kabz gerçekleşirse de alıcının satım konusu mal ve satıcının satım parası üzerinde mülkiyet hakkının sabit olması için icap ve kabul yeterlidir. Teberru akidlerinde ise bu açıdan mezhepler arasında görüş ayrılıkları vardır (Subhî Mahmesânî, II, 18, ayrıca bk. **HİBE**; **TEBERRU**).

Taraflardan her birini hem alacaklı hem borçlu konumuna getirdiği ve alacakla borç arasında tam bir müteakabiliyet tesis ettiği için muâvaza akidleri doktrinde gerek kuruluş gerek ifa aşaması itibariyle özel bir ihtimama konu olmuştur. Kuruluş aşamasında karşılıklı edimler arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır; ribâ ve gabn yasakları bu dengeyi sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Ayrıca yapıları gereği bu akidler -ortaklık niteliğinde olanlar hariç- ilke olarak her iki tarafı da bağlayıcı özelliğe sahip bulunduğundan tek tarafın feshine kapalıdır; dolayısıyla ancak her iki tarafın anlaşması halinde

akid bozulabilir. Şâfiî ve Hanbelîler’ce muâvaza akidleri bakımından kabul edilen meclis muhayyerliği hükmü akid konusunun ayn olması, iki tarafı bağlayan akidler grubunda bulunması gibi bazı şartlara bağlanmıştır (Kalyûbî, II, 190; *Mu.F*, XXXVIII, 187). Yine kuruluş aşamasında alınan bir kısım tedbirlerle ifa aşamasında bir anlaşmazlığın çıkması önlenmeye çalışılır. Nitekim karşılıklı edimlerden birinin yeterince belirlenmemiş olması (cehâlet) veya ifa imkânı belirsiz bir edim (garar) içermesi bu tür akidlerin geçerliliğini engelleyen durumlardan sayılmıştır. Sözü edilen akidlerde yer alan karşılıklı edimler, sözleşme veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça ilke olarak eş zamanlı ifa edilir. Bu husus, karşılıklı edimler arasında daha kuruluş aşamasında tesis edilen dengenin ifa aşamasında da korunması düşüncesine dayanır. Bu sebeple, borcunu ifa etmedikçe veya ifaya hazır olmadıkça karşı taraf kendi edimini ifadan kaçınma hakkına (hapis hakkı) sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-‘Arab, “avz” md.; Serahsî, *el-Meb-sût*, XIII, 192; XV, 109; Kâsânî, *Bedâ’î*, V, 233, 254; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir* (nşr. Abdülazîz M. el-Vekîl), Kahire 1387/1968, s. 212; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, II, 2, 43-44; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, III, 401; Kalyûbî, *Hâşiye ‘alâ şerhi Minhâcî’t-tâlibin*, Beyrut, ts. (Dârü’l-fikr), II, 190; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), V, 218; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr* (Kahire), IV, 575-576; V, 20-21; Subhî Mahmesânî, *en-Nazarîyyetü’l-‘amma li’l-mucebât ve’l-ukûd*, Beyrut 1948, II, 18-20; Ahmed b. İbrâhîm, *el-İltizâmât fi ş-şer’i’l-İslâmî*, Kahire, ts. (Dârü’l-ensâr), s. 48; “İftiyâz”, *Mu.F*, V, 229-232; “Muâvaza”, a.e., XXXVIII, 187-188.

BİLAL AYBAKAN

MUÂVIYE b. EBÛ SÜFYÂN (معاوية بن أبي سفيان)

Ebû Abdîrrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 60/680)

Sahâbî, Emevî hilâfetinin kurucusu (661-680).

602 veya 603 yılında Mekke’de doğdu. Ebû Süfyân ile Hind bint Utbe b. Rebîa’nın oğlu, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân’dan dolayı Hz. Muhammed’in kayınbiraderidir. Resûlullah’ın peygamberliğini ilân etmesinden sonra Kureyş’in diğer ileri gelenleriyle birlikte İslâm’a cephe alan ve Bedir Savaşı’nın ardından üstlendiği Mekke liderliğini şehrin fethine kadar sürdüren babasının gözetiminde bir

şehzade gibi büyüdü ve onunla birlikte fetih sırasında müslüman oldu. Müellefe-i kulübdan sayıldığı için Huneyn ganimetlerinin dağıtımında payına fazla miktarda para ve mal ayrıldı.

Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e kâtiplik ve onun vefatının ardından Suriye üzerine gönderilen dört ordudan birinde kumandan yardımcılığı yapan Muâviye, 17'de (638) Hz. Ömer tarafından önce Ürdün, ertesi yıl Dimaşk valiliğine tayin edildi. 19 (640) yılından sonra halifenin emriyle Filistin'in sahil şehirlerinden Kaysâriye, Askalân ve Trablusşam'ı aldı, sahillere karakollar kurup asker yerleştirdi. Bu arada Bizans'tan kalma tersanelerden yararlanarak İslâm donanmasında ilk deniz birliklerini teşkil etti. Arkasından sahillere yakınlığı dolayısıyla tehlike oluşturan Kıbrıs'a sefer düzenlemek için halifeden izin istediye de alamadı. Hz. Osman döneminde Filistin, el-Cezire, Humus ve Kinnesrîn'in de uhdesine verilmesiyle Suriye genel valiliğine getirilen Muâviye yeni halife ile olan akrabalığı sayesinde daha rahat hareket etmeye başladı. İslâm öncesinde Suriye'ye yerleşmiş bulunan Benî Kelb'den bir kadınla evlenip bölgenin en büyük kabilesini arkasına aldı ve birkaç yıl sonra halifenin de aynı kabileden bir kadınla evlenmesini sağlayarak aralarındaki yakınlığı pekiştirdi. Böylece Kelbîler'e ve halifeye dayandırdığı güç ve itibarını gittikçe arttırdı; kendisine çok bağlı disiplinli bir ordu kurmanın yanında başarılı yönetimiyle bölge halkının gönlünü kazandı. 27 (648) yılında Kıbrıs'a bir donanma gönderilmesi hususunda Hz. Osman'ı ikna eden Muâviye, yolladığı 1700 parçalık filo ile adayı kan dökmeden yılda 7200 altın haraca bağladı; beş yıl sonra da ikinci bir sefer düzenleyip buraya 12.000 kişilik bir ordu yerleştirdi.

Muâviye, Hz. Osman'ın ardından Medine'de halife seçilen Hz. Ali'ye, Hz. Osman'ın öldürülmesi konusunda ilgisiz kaldığını ve suç ortağı olduğu isyancıları ordusunda barındırdığını ileri sürerek biat etmedi. Bunun yanında Hz. Osman'ın yakın akrabası sıfatıyla onun kanını dava etme hakkına sahip olduğunu söyledi ve bunu gerçekleştirmek şartıyla Şam halkından biat aldı. Daha sonra Mekke'de Hz. Âişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm üçlüsü etrafında, haksız yere öldürülen halifenin kanını dava etmek için toplanan gruplarla, katillerin cezalandırılması hususunda acele edilmemesi gerektiği görüşünde olan Hz. Ali arasındaki mücadelenin neticesini bekle-

meyi tercih etti. Cemel Vak'ası'nda galip gelen Hz. Ali'nin kendisini tekrar itaate davet etmesi karşısında ona, Hz. Osman'ın katillerini kendisine teslim etmesini ve halifeliği bırakarak şûra tarafından yeni bir halife seçilmesi işini sağlamasını teklif etti. Onun bu tavrı iki tarafı Siffin'de karşı karşıya getirdi (Zilhicce 36 / Haziran 657). Aralıklarla üç ay süren çarpışmaların son gününde Hz. Ali'nin kumandanı Mâlik el-Eşter, Muâviye'nin ordusuna kesin darbeyi vurma noktasına gelmiş, hatta ümidini kaybeden Muâviye kaçmaya karar vermişti (Taberî, I, 3330). Ancak bu sırada maiyetinde savaşan Amr b. Âs ona, mızrak uçlarına Kur'an-ı Kerim sayfaları taktırarak karşı tarafı anlaşılmazlığı Allah'ın kitabının hakemliğinde çözmeye çağırmasını önerdi. Bu taktik işe yaradı ve Muâviye ağır bir mağlûbiyetten kurtuldu. Neticede savaş durdu ve taraflar hakemlerin Allah'ın kitabı, gerektiğinde de Resûlullah'ın sünnetiyle hüküm vermeleri şartıyla anlaştilar (13 veya 17 Safer 37 [31 Temmuz veya 4 Ağustos 657]). Muâviye, böylece Hz. Ali'nin ordusunun parçalanmasına ve aralarında savaş çıkmasına da zemin hazırlamış oldu. Çünkü kalabalık bir grup (Hâricîler), işin hakemlere bırakılması üzerine isyan ederek Hz. Ali'nin ordusundan ayrılmış ve ona karşı silahlı mücadeleye girişmişti. Dolayısıyla rakibinin Hâricîler'le uğraştığı bir sırada meselenin daha karmaşık hale gelmesi onun işine yaradı ve hakemi Amr b. Âs'ın, Hz. Ali'nin hakemiyle yaptığı görüşmelerden sonra kendisini halife seçtiklerini açıklamasının ardından Şam'da biat aldı. Böylece önceleri Hz. Ali tarafından olan askerî üstünlüğün Hakem Vak'ası'nın ardından kendi tarafına geçmesi üzerine fırsatı değerlendiren Muâviye, Hâricîler'le uğraşmak zorunda kalan Hz. Ali'ye bağlı merkezlere saldırı başlattı ve birkaç yıl içerisinde Mısır, Irak, Hicaz ve Yemen'i eline geçirdi. Her ne kadar Hz. Ali buraları geri aldıysa da çok zor bir duruma düşmüştü. Taberî, 40 (660) yılında iki taraf arasında bir sağırmazlık antlaşması yapıldığını kaydetmektedir (a.g.e., I, 3453).

Hz. Ali'nin aynı yıl bir Hâricî tarafından şehid edilmesi, bir diğer Hâricî'nin aynı zamandaki suikastından yaralı olarak kurtulan Muâviye'yi hedefine biraz daha yaklaştırdı. Bu gelişmenin ardından Kudüs'te "emirü'l-mü'minin" unvanıyla biat alan Muâviye, Hz. Ali'nin yerine halife seçilen oğlu Hasan'la savaşmak için Irak üzerine yürüdü. Hz. Hasan'ın kendisini halife seçen ordusuna güvenmemesi ve askerleri

arasında karışıklık çıkması onun işini kolaylaştırdı. Karşılıklı yazışmalar neticesinde rakibinin bazı şartlarla halifeliği bırakmayı kabul etmesi üzerine Kûfe'ye giderek ondan ve halktan biat aldı (25 Rebülevvel 41 / 29 Temmuz 661). Böylece "birlik yılı" (âmü'l-cemâa) adı verilen o yıl ülkenin tamamını hâkimiyeti altında toplamış ve doksan yıl hüküm sürecek Ernevî Devleti'ni kurmuş oldu. Sünniler Muâviye'nin halifeliğinin meşruiyetini Hz. Hasan'ın kendisine biatıyla başlatmaktadır.

Irak, Hz. Ali zamanında gelişen olayların ardından Şia ve Hâricîler'in yurdu haline gelmişti. Muâviye, Şia'nın merkezi durumundaki Kûfe valiliğine Mugire b. Şu'be'yi getirdi (41/661). Başarılı bir devlet adamı olan Mugire, bu karışık şehirde müsamahakâr bir politika takip etmekle birlikte gerektiğinde güç kullanmaktan da kaçınmadı. Suriyeli birliklerin Hâricîler karşısında yenilmesi üzerine onlarla mücadeleyi çeşitli baskılar uygulamak suretiyle, Hakem Vak'ası'na kadar beraber savaştıkları Hz. Ali taraftarlarının omuzlarına yükledi; neticede Hâricîler ağır bir hezimete uğradı (43/663). Mugire halifeye en büyük iyiliği, kendisi gibi Sakif kabilesine mensup olan Ziyâd b. Ebîh'in Muâviye'ye katılmasını sağlamaktır. Hz. Ali tarafından vali tayin edildiği Fars'ta direnerek tehditlere ve para vaatlerine boyun eğmeyen Ziyâd, Mugire'nin araya girmesiyle Ebû Süfyân'ın nesebine katılıp Muâviye'nin kardeşi ilan edildi ve ardından Basra valiliğine getirildi (45/665). Muâviye, Mugire'nin ölümünün ardından Kûfe valiliğini de Ziyâd'ın uhdesine verdi (50/670). Doğu vilâyetlerini sekiz yıl başarıyla yöneten Ziyâd, Hâricîler'e göz açtırmayacak derecede sert bir politika izledi; aynı şekilde Hz. Ali propagandasına da izin vermedi. Bu arada idarecilerin Hz. Ali aleyhindeki faaliyetlerine açıkça karşı çıkarak bir muhalefet cephesi kuran Hucr b. Adî ve arkadaşlarını fitne çıkarıp itaatten ayrılmakla suçlayarak Muâviye'ye gönderdi ve neticede idam edilmelerini sağladı (51/671). 53 (673) yılında ölen Ziyâd'ın yerine tayin edilen oğlu Ubeydullah da babası gibi Hâricî isyanlarını kanlı bir şekilde bastırdı. Muâviye, Hâricîler'le mücadelede kendilerinden yararlandığı Hz. Ali taraftarlarına karşı önceleri müsamahakâr davrandı ve liderlerine yakınlık gösterdi. Ancak Hâricîler'in bertaraf edilmesinden sonra ekonomik ve siyasî baskı uygulayıp onları tesirsiz hale getirdi. Hz. Ali aleyhindeki propagandalarla Hucr ve arkadaşlarının idamı gibi bazı sı-

kuntılı olaylara yol açmakla birlikte onları kendi döneminde isyancı bir unsur olmaktan çıkarmayı başardı.

Muâviye, iç karışıklıklar dolayısıyla yaklaşık on yıldan beri durmuş olan fetih hareketlerini üç ayrı cephede yeniden başlattı. Hz. Ali ile mücadelesi sırasında vergi vermek zorunda kaldığı Bizans üzerine 42 (662) yılından itibaren yeniden seferler düzenledi. 49'da (669) karadan ve denizden İslâmî dönemdeki ilk İstanbul kuşatması gerçekleştirildi. 50 (670) yılında Kyzikos (Kapıdağ) yarımadası ele geçirildi ve buradan başlatılan akınlarla İstanbul dört yıl süreyle muhasara edildi (54-58/674-678). İkinci cephe olan Basra'ya bağlı Horasan ve Sind bölgelerinde de hâkimiyetten çıkan bazı merkezlerin itaat altına alınmasından sonra yeni fetihler gerçekleştirildi. Sicistan'daki merkezlerin ardından Kâbil (44/664), Tohâristan, Kuhistan, Buhara (54/674) ve Semerkant (56/676) alınarak bazı Doğu hükümdarları vergiye bağlandı. Üçüncü cephe olan İfrîkiye'de Muâviye b. Hudeyc bölgeyi yeniden zaptetti (45/665); onun halefi Ukbe b. Nâfi'de Mağrib fetihleri için üs olarak kullanmak amacıyla Kayrean karargâh şehrini kurdu (50/670) ve hareketini Atlas Okyanusu'na doğru genişletirken başarılı politikasıyla bölge halkı Berberîler'in İslâm'a girmesini hızlandırdı.

Halîfeliği kabile asabiyeti temeline dayanan bir mücadeleyle ele geçiren Muâviye'nin en kalıcı icraatı oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmesi, böylece devleti veraset kuralını esas alan bir hânedana dönüştürmesidir. Meşhur rivayete göre bunu, Kûfe Valisi Mugire'nin tavsiyesiyle ve müslümanların hilâfet meselesi yüzünden yeni bir anlaşmazlığa düşmelerini engellemek amacıyla yaptığını söyleyen Muâviye, Medine dışında önemli bir muhalefetle karşılaşmadı. Medine'de Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'in başını çektiği bir grup sahâbî kendisine şiddetle karşı çıktı. Bunun üzerine biatlarını bizzat almak için Hicaz'a giden Muâviye tehditle problemi halletti. Onun özellikle bu tasarrufu sebebiyle ilk İslâm tarihçilerinin çoğu tarafından yoğun biçimde eleştirildiği görülür. Ancak İbn Haldûn, içinde bulunulan şartlar düşünüldüğünde bu işin müslümanların hayrına olduğunu söyler. İbn Haldûn'un bu görüşü özellikle çağdaş Sünnî yazarlar tarafından da benimsenmiştir (DİA, XI, 90). Sonuç olarak hilâfeti verasete dayalı mutlak bir saltanata dönüştüren Muâviye 60 yılının Receb (Nisan 680) ayında Dimaşk'ta vefat et-

ti ve Bâbüssağır Mezarlığı'na defnedildi; aynı gün yerine oğlu Yezîd geçti.

Kendisiyle birlikte "Araplar'ın dâhileri" denilen Amr b. Âs, Mugire b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîh'e büyük yetkiler vererek kurduğu devletin temellerini onların yardımıyla sağlamlaştıran Muâviye muhaliflerine anlayacakları dilden konuşarak yaklaşmaya çalışırdı. Nâdir yetişen bir diplomat, çevresini iyi tanıyan ve ileriye gören bir idareci olarak hilim ve teennîyi ilke edinmişti; mecbur kalmadıkça kuvvete başvurmazdı. Düşmanlarının en ağır hakaretleri karşısında dahi kendini tutar ve soğuk kanlılığını korurdu. İhsanlarının fazlalığı dolayısıyla hayrete düşenlere bir savaşın bundan çok daha fazlasına mal olacağını, paranın iş gördüğü yerde konuşmaya, konuşmanın iş gördüğü yerde kırbaça, kırbacın iş gördüğü yerde kılıca ihtiyaç duymadığını söylerdi (Ya'kûbî, II, 238). "Dilimle, Ziyâd'ın kılıcıyla kazandığı başarıdan daha fazlasını elde ettim" dedi. Ancak valilerinin sert davranışlarına göz yummayı tercih ederdi; hatta Hâricîler'e ve Şîler'e karşı ılımlı tutumu yüzünden şikâyetlere mâruz kalan Mugire'yi valilikten almayı bile düşünmüştü. İnsanlarla bağlarını koparmamak için âzami gayret gösterir ve özellikle kabile reislerine büyük önem verirdi. Onların üzerinde kurduğu nüfuz sayesinde oğlu için biat almakta zorlanmadı. Fakat kendi kabilesinin etkisi altında kalmamaya dikkat etmiş, bunun için eyaletlere başka kabilelerden, bilhassa Sakif kabilesinden valiler göndermiştir. Tâif, Mekke ve Medine valilikleriyle hac emirliğinde ise akrabalarını görevlendirirdi.

Muâviye, valiliğinin ilk yıllarından itibaren Bizans idarecileri gibi giyinmeye ve onlar gibi yaşamaya başlamıştı. Şam'a gelen Hz. Ömer kıyafetini yadırgayıp kendisini hükümdarlara benzetince cihad ruhunu kaybetmediğini, ancak düşmana yakın oldukları için heybetli görünmek gerektiğini söyleyerek halifeyi ikna etmeyi başarmıştı. Devletini Bizans müesseselerinden faydalanarak kurmaya çalışan Muâviye zamanında hâciblik, Dîvânü'r-resâil, Dîvânü'l-hâtem ve Dîvânü'l-berid oluşturuldu. Ayrıca o saldırılardan korunmak için özel muhafızlar görevlendiren ilk hâlife idi. Gayri müslimlerle karşı iyi davranan Muâviye, müşavirlerinden Sercûn b. Mansûr ve özel doktoru İbn Üsâl gibi bazı hristiyanları sarayında görevlendirmişti.

Âlimler, edipler ve şairlerle sohbeti sever, onlardan yararlanmaya çalışırdı. Ta-

rihe de büyük ilgi duyardı. Yemenli tarihçi Ubeyd b. Şerîyye'yi Dimaşk'a çağırarak kendisinden Arap ve Acem meliklerinin hayatlarını anlatan bir kitap yazmasını istemişti. Hz. Peygamber'den 163 hadis rivayet etmiş, bunlardan dördü Buhârî ve Müslim'de, beşi yalnız Buhârî'de, dördü de sadece Müslim'de yer almıştır.

Muâviye b. Ebû Süfyân hakkında yazılan eserler arasında İbn Ebû'd-Dünyân'ın *Hilmü Mu'âviye*, İbn Ebû Âsım'ın *Fezâ'ilü Mu'âviye*, Gulâmu Sa'leb'in *Fezâ'ilü Mu'âviye*, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın *Tebri'etü (Tenzihü) Mu'âviye*, Ubeydullah b. Muhammed es-Sakatî'nin *Fezâ'ilü Mu'âviye*, Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin *Risâle fi Mu'âviye b. Ebî Süfyân* ve İbn Hacer el-Heytemî'nin *Tahtîrû'l-cennân ve'l-lisân 'ani'l-huṭur ve'l-tefev-vüh bi-selbi Mu'âviye b. Ebî Süfyân* adlı kitapları zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Siffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1382, s. 502-504; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 173, 402-403; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 351-352; III, 32-33; IV, 255-256; Halîfe b. Hayyât, *et-Tarih* (Ömerî), s. 99, 141, 155, 160, 203-230; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukâşe), s. 349-350; *el-İmâme ve's-siyâse*, I, 49-50, 74-78, 84-103, 112, 140, 142, 148-174; Belâzürî, *Ensâb (Zekkâr)*, V, 21-127; a.mlf., *Fütüh* (Fayda), bk. İndeks; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 216-241; Taberî, *Tarih* (de Goeje), I, 2820-2824, 2985-2986, 3096-3097, 3182-3220, 3330, 3414-3416, 3453; ayrıca bk. İndeks; İbn A'sem el-Kûfi, *Kitâbü'l-Fütüh*, Beyrut 1406/1986, I, 261-264, 448-495; II, 289-291; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferîd* (nşr. Müfid M. Kumeyha - Abdülmeccid et-Terhîni), Beyrut 1407/1987, I, 77-78; II, 105; V, 50-51, 93-94, 110-114, 155-156; Messûdî, *Mürûcü'z-zehab* (Abdülhamîd), III, 4-62; Agobios b. Kostantin el-Menbicî, *el-Müntehab min Tarihü'l-Menbicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 65-73; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1416-1422; İbn Asâkir, *Tarihü Dimaşk* (Amrî), LIX, 55-241; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 95, 117-118, 201-204, 274-325, 404-525; IV, 5-13; ayrıca bk. İndeks; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 119-162; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 174; V, 30-34, 55, 337-338, 355; İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, 364-365, 372-374; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 151-154; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşiltan), Ankara 1963, s. 35-53; Ömer Süleyman el-Ukaylî, *Hilâfetü Mu'âviye b. Ebî Süfyân*, Riyad 1984; Bessâm el-Aselî, *Mu'âviye b. Ebî Süfyân*, Beyrut 1985; İbrâhim el-Ebyârî, *Mu'âviye*, Kahire, ts. (el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-âmme); İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Mu'âviye Bin Ebî Süfyân*, Ankara 1990; Vecdi Ak-yüz, *Hilâfetin Saltanata Dönüşmesi: Emevîler'in Kuruluş Devrinde İslâm Kamu Hukuku*, İstanbul 1991; H. Lammens, "Muâviye", *IA*, VIII, 438-444; M. Hinds, "Mu'âwiya I", *EP* (Fr.), VII, 265-270; İsmail Yiğit, "Emevîler", *DİA*, XI, 87-90.

